

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

AE ./ riksåklagaren angående överträdelse av kontaktförbud m.m.

(Hovrätten för Västra Sveriges dom den 5 juli 2022 i mål B 7055-21)

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd beträffande hindrande av elektronisk övervakning och förordnat att riksåklagaren ska svara skriftligen på överklagandet.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Justering av åtalet

Inledningsvis vill jag göra en justering i gärningsbeskrivningen. Dess första mening ska således ha följande lydelse:

AE meddelades den 16 juni 2020 ett utvidgat kontaktförbud med villkor om elektronisk övervakning.

Bakgrund

AE har dömts för hindrande av elektronisk övervakning – i tingsrätten och i hovrätten – enligt följande gärningsbeskrivning.

AE meddelades den 16 juni 2020 ett särskilt utvidgat kontaktförbud med villkor om elektronisk övervakning. Kontaktförbudet innebar förbud för AE att uppehålla sig inom två angivna områden i Munkedals kommun. Kontaktförbudet gällde till och med den 16 december 2020. Beslutet delgavs AE den 16 juni 2020 och den elektroniska övervakningen påbörjades samma dag som beslutet delgavs då AE försågs med föreskriven elektronisk övervakningsutrustning.

AE har genom att klippa sönder och avlägsna utrustning för den elektroniska övervakningen (fotbojan) från kroppen hindrat att den elektroniska övervakningen kan fortgå. Det hände någon gång mellan den 16 juni 2020 och den 22 juni 2020 i eller i närheten av Oslo, Norge.

AE begick gärningen med uppsåt.

Det är enligt hovrättens dom utrett att AE klippt av den elektroniska fotbojan

och att så skett när han befunnit sig i Norge. Vidare att han därigenom hindrade ett fortgående av den elektroniska övervakningen och att det står klart att detta var AEs avsikt med åtgärden.

Den fråga som uppkommer är om svensk domstol är behörig att döma över brottet.

Hovrätten har uttalat följande:

Eftersom gärningen begicks i Norge och AE är medborgare och boende där är dock en vidare prövning nödvändig. För att svensk domstol ska vara behörig att döma för brott som är begånget utomlands av en sådan person krävs att förutsättningarna i 2 kap. 3 § brottsbalken föreligger. Frågan blir närmast om brottet hindrande av elektronisk övervakning är ett sådant brott som enligt punkten 4 i den paragrafen är riktat mot rikets säkerhet, allmän verksamhet eller annat av rättsordningen särskilt skyddat svenskt intresse, dvs. ett svenskt allmänt intresse.

Nämnda bestämmelse ger uttryck för statskyddsprincipen, som har sin grund i att Sverige inte kan förlita sig på att andra stater har kriminaliserat gärningar som riktar mot den svenska staten på ett från svensk utgångspunkt adekvat sätt. Anorlunda uttryckt så är skälen för att intresset ska omfattas av den svenska statskyddsregeln svagare om det finns skäl att anta att utländska stater i gemen skyddar ett visst intresse på ett godtagbart sätt och vice versa. (Se Asp, Brottsbalk [1962:700] 2 kap. 3 §, Lexino 2022-01-01, JUNO). Till de brott som omfattas av punkten 4 hör brott mot statens yttre och inre säkerhet, vilket innebär att huvuddelen av brotten i 17-22 kap. brottsbalken omfattas (se prop. 2020/21:204 s. 147).

Av lagförarbeten framgår att överträdelse av kontaktförbud är ett brott mot staten (se prop. 2020/21:217 s. 27 f.). Även hindrande av elektronisk övervakning, som innebär ett förhindrande av kontroll av efterlevnaden av ett kontaktförbud, bör därmed också anses vara ett brott mot staten. Redan denna omständighet talar för att hindrande av elektronisk övervakning är ett sådant brott som är riktat mot ett svenskt allmänt intresse.

Till bilden hör också att det är den svenska polismyndigheten som ansvarar för verkställigheten av den elektroniska övervakningen. Ett hindrande av elektronisk övervakning skulle därför sannolikt inte upptäckas av norska myndigheter och de har knappast något eget intresse av att ingripa mot ett sådant brott. Det talar för att utländska myndigheter inte skulle lagföra ett sådant agerande. Följaktligen är det särskilt angeläget att svensk domstol är behörig att döma för brottet för att inte ett kringgående av övervakningen ska kunna ske genom att den som ålagts kontaktförbud lämnar Sverige för att avlägsna sin fotboja.

Hindrande av elektronisk övervakning har vissa likheter med brottet hindrande av förrättning som regleras i 17 kap. 13 § brottsbalken, vilket torde omfattas av de brott som riktar sig mot ett svenskt allmänt intresse. I den bestämmelsen föreskrivs straff för den som hindrar en förrättningsman att fullgöra sin uppgift genom att vägra denne tillträde till viss plats. I likhet med brottet hindrande av elektronisk övervakning är det förhindrandet av det allmännas verkställighet som är straffsanktionerat.

Överklagandet

AE har yrkat att åtalet ska ogillas och under alla omständigheter att han ska erhålla strafflöshet. Han menar att hovrätten gjort en allt för extensiv tolkning

av 2 kap. 3 § 4 brottsbalken. Han anser inte att brottet hindrande av elektronisk övervakning har sådan ställning att det uppfyller förutsättningarna i nämnda paragraf.

Grunderna för min inställning

Rättslig reglering

Kontaktförbud

Kontaktförbud tillkom 1988¹ och benämndes då besöksförbud². Kontaktförbud innebär att ett förbud meddelas en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med en annan person eller att följa efter denna person.

För det fall det kan antas att ett ”ordinärt” kontaktförbud enligt ovan inte är tillräckligt kan istället ett utvidgat kontaktförbud meddelas. Ett utvidgat kontaktförbud innebär ett förbud att uppehålla sig i närheten av en annan persons bostad eller arbetsplats eller annat ställe där den personen brukar vistas. Det utvidgade kontaktförbudet fanns med redan vid besöksförbudets tillskapande.

Särskilt utvidgat kontaktförbud infördes 2003³. Skillnaden mot det utvidgade kontaktförbudet är att förbudet kan avse ett större område än vid det utvidgade kontaktförbudet och gälla i anslutning till sådana platser där den andra personen har sin bostad eller arbetsplats eller annars brukar vistas.

Möjligheten att kombinera ett kontaktförbud med elektronisk övervakning tillkom 2011⁴. Ursprungligen kunde detta ske endast i de fall ett särskilt utvidgat kontaktförbud meddelades. Detta ändrades 1 juli 2018⁵ då även ett utvidgat kontaktförbud kunde ligga till grund för elektronisk övervakning. Förutsättningen för att besluta om elektronisk övervakning i samband med utvidgat kontaktförbud var ursprungligen att förbudspersonen överträtt ett kontaktförbud. Sedan den 1 januari 2022 är det möjligt att besluta om elektronisk övervakning redan första gången ett utvidgat kontaktförbud meddelas.

I samband med att elektronisk övervakning tillkom 2011 infördes brottet hindrande av elektronisk övervakning.

¹ SFS 1988:688.

² Benämningen besöksförbud ändrades 2011 till kontaktförbud i samband med att möjligheten till elektronisk övervakning tillkom.

³ SFS 2003:484, Prop.2002/03:70.

⁴ SFS 2011:487, Prop.2010/11:45.

⁵ SFS 2018:408, Prop.2017/18:81.

Hindrande av elektronisk övervakning

Enligt 2 a § lagen (1988:688) om kontaktförbud är den som meddelats ett kontaktförbud med villkor om elektronisk övervakning skyldig att medverka till att den elektroniska övervakningen kommer till stånd och kan fortgå.

Enligt 25 § samma lag döms den som har meddelats ett kontaktförbud med villkor om elektronisk övervakning och som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet hindrar att den elektroniska övervakningen kommer till stånd eller kan fortgå för *hindrande av elektronisk övervakning* till böter eller fängelse i högst ett år. De gärningar som typiskt sett är aktuella är att underlåta att ladda batterier eller att förstöra utrustningen. Bestämmelsen syftar till att träffa åtgärder eller underlåtelser som gör att övervakningen inte kan genomföras i Sverige.

2 kap. brottsbalken - jurisdiktion

För att svensk domstol ska kunna döma för brott som begåtts utomlands krävs att det föreligger jurisdiktion. Reglerna om detta finns i 2 kap. brottsbalken. Kapitlet har den 1 januari 2022 fått en ny lydelse. I mångt och mycket handlar det om att existerande bestämmelser fått en ny utformning, samtidigt som det gjorts en del materiella ändringar.

Brott som anses vara begånget i Sverige

Huvudregeln i 2 kap. 1 § är att svensk domstol är behörig att döma över brott som begåtts i Sverige, dvs. på svenskt territorium. Därutöver finns bestämmelser som gör att brott dessutom ska anses begånget i Sverige.

I 2 kap. 1 § 2 st sista meningen anges sålunda att om det för straffansvar krävs att gärningen medfört en viss effekt, anses brottet ha begåtts i Sverige även i de fall effekten inträdde i Sverige.

Statsskyddsprincipen - svenskt allmänt intresse

Gärningen är begånget före den 1 januari 2022, medan hovrätten dömt i målet efter sagda datum. Bestämmelsen om jurisdiktion grundat på statsskyddsprincipen har följande lydelse före och efter den 1 januari 2022:

Före 1 januari 2022:

2 kap. 3 § 4

För brott som begåtts utom riket döms även i annat fall än som avses i 2 § efter svensk lag och vid svensk domstol,

...

4. om brottet förövats mot Sverige, en svensk kommun eller annan menighet eller en svensk allmän inrättning

Fr.o.m. 1 januari 2022:

2 kap. 3 §

Svensk domstol är i följande fall behörig att döma över brott som har begåtts utanför Sverige:

...

4. Brott som har

- a) riktat sig mot rikets säkerhet, allmän verksamhet eller annat av rättsordningen särskilt skyddat svenskt intresse, eller
- b) begåtts i utövningen av tjänst eller uppdrag som innefattar svensk allmän ställning

Den passiva personalitetsprincipen - svenskt enskilt intresse

En av de materiella ändringar som gjordes i 2 kap. brottsbalken den 1 januari 2022 är införandet av en mer generell bestämmelse om jurisdiktion grundad på den passiva personalitetsprincipen. Till skillnad från den dittillsvarande motsvarande bestämmelsen, som var begränsad till brott begånget inom ett område som inte tillhör någon stat, stadgas nu att svensk domstol är behörig att döma över brott som har begåtts utanför Sverige och som "har riktat sig mot en svensk medborgare eller någon som har hemvist i Sverige", dvs. oavsett var brottet är begånget (2 kap. 3 § 3 brottsbalken). En förutsättning för att jurisdiktion ska föreligga på denna grund är att gärningen är straffbelagd även på gärningssorten, dvs. att dubbel straffbarhet föreligger (2 kap. 5 § brottsbalken).

Min bedömning*Var är brottet begånget?*

Enligt 2 kap. 1 § brottsbalken 2 st sista meningen anses ett brott ha begåtts i Sverige om det för straffansvar krävs att gärningen medfört en viss effekt och om effekten inträffat i Sverige. En första fråga att ta ställning till är därför om brottet är att anse som begånget i Sverige, även om utrustningen klippts sönder i Norge. Jag menar att det finns starka skäl att hävda att så är fallet. Effekten att övervakningen hindras i Sverige har ett direkt samband med den handling som begås, dvs. att förstöra utrustningen (se prop. 2020/21:204 s. 142). Effekten, som inträffar i Sverige, utgör så att säga en integrerad del av brottet. Man kan också uttrycka det så att om effekten inte inträffar har det heller inte begåtts något brott.

Det sagda kan appliceras på andra gärningar som leder till att övervakningen hindras, exempelvis genom att batterierna inte laddas. Förutsättningen för att ett brott ska ha begåtts i ett sådant sammanhang är att man först kan konstatera att övervakningen inte längre fungerar och att detta beror på att batterierna inte laddats. Grundläggande för brottet är således att oavsett vilken handling som

begås (eller inte begås), måste effekten i Sverige kunna konstateras vara ett resultat av handlingen för att straffansvar ska bli aktuellt.

Föreligger jurisdiktion enligt statskyddsprincipen – svenskt allmänt intresse?

Hovrätten har fört ett utförligt resonemang om olika omständigheter som bör beaktas. Hovrätten konstaterar bl.a. att brottet är ett brott mot staten och gör också en jämförelse med brottet hindrande av förrättning i 17 kap. 13 § brottsbalken.

Jag instämmer i vad hovrätten redogjort för. Jag antecknar dock att det brott som man i första hand bör jämföra med synes vara överträdelse av myndighets bud enligt 17 kap. 13 § 1 st brottsbalken.

Jag vill för egen del anföra följande.

Ur ett internationellt och folkrättsligt perspektiv är det långt ifrån klart i vilka fall statskyddsprincipen bör användas som stöd för jurisdiktion (se SOU 2002:98 s. 81 f och 168). Detta innebär att tolkningsutrymmet för i vilka fall bestämmelsen kan och bör tillämpas är förhållandevis brett, ur ett folkrättsligt perspektiv.

Vad först avser lagen om kontaktförbud påpekades i förarbetena till när elektronisk övervakning infördes 2011, att om övervakningen inte kommer till stånd genom att den som ska stå under övervakning vägrar att sätta på sig utrustningen eller om denne under verkställigheten t.ex. förstör utrustningen eller underlåter att se till att den kan fungera på avsett vis, fyller regleringen inte någon funktion. Dessutom konstaterades att en straffsanktion framstod som den enda möjligheten att säkerställa att övervakningen kan komma till stånd och effektivt motverka överträdelser (se prop. 2010/11:45 s 62 f). Däremot nämndes ingenting om att även gärningar begångna utomlands skulle vara möjliga att beivra i Sverige. Jag har heller inte kunnat finna något om detta i det senare lagstiftningsarbetet 2017/18 då bestämmelserna om elektronisk övervakning och straffbestämmelsen var föremål för en översyn.

Det förhållandet att saken inte berörts i förarbetena till lagen om kontaktförbud kan dock inte tas till intäkt för att avsikten varit att brottet endast ska kunna beivras om det begås inom landets gränser.

Istället får svaret sökas i de allmänna bestämmelserna om jurisdiktion i 2 kap. brottsbalken.

Först kan konstateras att utgångspunkten är att 2 kap. brottsbalken i dess nuvarande lydelse ska tillämpas, oaktat gärningen ägt rum före lagändringen den 1 januari 2022.⁶

Vid införandet den 1 januari 2022 av nya 2 kap. brottsbalken anfördes i förarbetena att brott som riktar sig mot en stats nationella intressen regelmässigt inte omfattas av andra staters strafflagstiftning. Detta innebär att det, i de fall då ett brott mot svenska allmänna intressen har begåtts utanför Sverige av någon som inte är svensk medborgare eller har hemvist här, det skulle saknas möjlighet att lagföra en misstänkt gärningsman för brottet. En sådan ordning vore otillfredsställande (se prop. 2020/21:204 s. 107). Vidare påpekades att även om bestämmelsen om jurisdiktion grundad på statsskyddsprincipen har fått en ny lydelse, har avsikten inte varit att åstadkomma någon ändring i förhållande till gällande rätt (ibid). Oavsett någon ändring inte varit avsedd, är det nu tydligare vilka typer av brott som omfattas av bestämmelsen. Detta var också avsikten med ändringen, som först föreslogs i den utredning som låg till grund för det framtida lagstiftningsarbetet (se SOU 2002:98 s. 168 f).

Det är numera klargjort i lagtexten att det i första hand är brotten i 17–22 kap. brottsbalken som avses (se prop. 2020/21:204 s. 147). För den fråga som nu är aktuell blir emellertid hänvisningen till allmän verksamhet särskilt intressant. Även om denna skrivning närmast anknyter till 17 kap. brottsbalken, så menar jag att den gärning som nu är ifråga, dvs. att hindra en svensk myndighet som genomför en straffrättslig sanktion, faller inom ramen för vad som måste betecknas som ett brott riktat mot allmän verksamhet. Detta talar starkt för att brottet hindrande av elektronisk övervakning ska omfattas av statsskyddsprincipen.

Föreligger jurisdiktion enligt den passiva personalitetsprincipen – svenskt enskilt intresse?

Jurisdiktion bör enligt min mening också föreligga med stöd av 2 kap. 3 § 3 brottsbalken. Även om brottet enligt vad jag anført ovan primärt är riktat mot staten och dess allmänna verksamhet, avser straffansvaret också att se till att kontaktförbudet efterlevs och därmed att skydda den enskilde personen. Sett ur gärningsmannens perspektiv torde syftet ofta vara att omintetgöra möjligheterna att följa hans rörelser och därmed underlätta att söka upp skyddspersonen, särskilt i de fall utrustningen aktivt förstörs.

En förutsättning för jurisdiktion enligt 2 kap. 3 § 3 brottsbalken är att gärningen också är straffbar på gärningsorten (se 2 kap. 5 § brottsbalken angående kravet på dubbel straffbarhet). I anledning härav har jag inhämtat information från Eurojust i Haag angående norsk lagstiftning på området.

⁶ Se prop. 2020/21:204 s. 139.

En företrädare för den norska desken vid Eurojust har därvid gett följande upplysningar⁷:

”Norsk straffelov § 168 bokstav c) har en tilsvarende bestemmelse som deres 25 §”.

§ 168. Brudd på oppholds- og kontaktforbud eller beslutning om båndlegging

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som

- a. ved dom er forvist til eller fra bestemte deler av riket og som rettsstridig igjen oppholder seg på et sted der dette er forbudt for vedkommende, eller som på annen måte bryter kontaktforbud i medhold av straffeloven § 57,
- b. krenker forbud etter straffeprosessloven §§ 222 a eller 222 b,
- c. forsettlig eller grovt uaktsomt hindrer at elektronisk kontroll i medhold av straffeloven § 57 kan iverksettes eller hindrer pågående kontroll, eller
- d. opptrer i strid med informasjonsplikten etter politiloven § 17 k første ledd eller forbudet etter politiloven § 17 k annet ledd.

”I lovkommentaren til bestemmelsen står det følgende:”

1. Et oppholds- eller kontaktforbud kan kombineres med elektronisk kontroll, jf. § 57 femte ledd. Det gjør forbudet mer effektivt, men samtidig mer inngrepene. Gjennomføringen av elektronisk kontroll er til en viss grad avhengig av den domfeltes medvirkning. Derfor har lovgiver i bokstav c valgt å kriminalisere hindringer av den elektroniske kontrollen fra domfeltes side.
2. Bestemmelsen rammer for det første hindring av at elektronisk kontroll «kan iverksettes». Eksempler på dette er at domfelte unnlater å møte hos politiet eller fysisk motsetter seg at fotbøylene monteres.
3. For det andre rammes den som «hindrer pågående kontroll». Det forutsetter at den elektroniske kontrollen allerede er igangsatt. Som eksempler på slik hindring nevnes i forarbeidene manglende lading av batterier, opphold på steder uten mobildekning og ødelegging eller skading av kontrollutstyret. Slike hindringer blir gjerne oppdaget ved at politiet registrerer at utstyret ikke virker som det skal.
4. Etter bokstav c rammes også grovt uaktsomme overtredelser. Begrunnelsen er hovedsakelig et ønske om og behov for å «lette på bevisskravet». Det kan for eksempel være vanskelig å bevise at domfelte forsettlig har unnlatt å lade batteriene til fotbøylene. Hvis dette skjer gjentatte ganger, kan det imidlertid være aktuelt å anse unnlattelsene som grovt uaktsomme.

Det är enligt min mening klarlagt att gärningen är straffbar även i Norge.

Sammantaget vill jag anföra följande

Utifrån vad som motiverar straffbestämmelsen om hindrande av elektronisk övervakning kan det enligt min mening inte sättas ifråga att även en gärning

⁷ Texten är försedd med mina understrykningar.

som begås utanför Sveriges gränser ska kunna beivras i Sverige. Det blir särskilt tydligt i ett fall som detta där gärningsmannen annars lätt skulle kunna ta sig över gränsen för att straffritt begå gärningen och därefter återvända till Sverige och ostört fortsätta att begå överträdelser av kontaktförbudet.

Jag gör i första hand gällande att brottet ska anses begånget i Sverige med hänsyn till att effekten – den avbrutna övervakningen – inträffat här.

Om brottet anses begånget utanför Sverige är det min uppfattning att statskyddsprincipen såsom den kommer till uttryck i 2 kap. 3 § 4 utgör grunden för att svensk domstol är behörig att döma över brottet. Bestämmelsen har förvisso sitt fokus på brotten i 17–22 kap. brottsbalken, men liksom i 17 kap. rör det sig här om ett brott som riktar sig mot allmän verksamhet. Denna verksamhet bedrivs av en statlig myndighet i syfte att genomföra och upprätthålla respekten för en svensk straffrättslig sanktion och det framstår därför som närmast självklart att brottet måste anses vara begånget mot ett svenskt allmänt intresse.

I vart fall menar jag att jurisdiktion föreligger enligt den passiva personalitetsprincipen enligt 2 kap. 3 § 3 och 5 § brottsbalken.

Bevisning och målets fortsatta handläggning

Jag åberopar ingen bevisning. Målet kan avgöras utan huvudförhandling.

Petra Lundh

Ola Löfgren

Kopia till:

Utvecklingscentrum

Åklagarkammaren i Uddevalla (AM-69709-20)

Kammaråklagaren Josefin Pernmyr